

کارنامه و دارالحدیث الحسنى

اخذ از مشایخ بزرگ حدیث (مانند محمد بن تومرت)، ظهور کرده و گاهی به صورت سماع از مشایخ بزرگ حدیث (مانند: ابن عبدالملک القصری، ابوالبرکات الکناسی، تقی الدین الفاسی، ابن شقرالسلوی و ابن خلدون) بوده است.

شاید یکی از علل اهتمام مغاربه (مغربیان) به دانش حدیث، رواج و رونق گرایش‌ها، فرقه‌ها و نحله‌های صوفیان در آن سرزمین باشد. در واقع، هر مسجد یا زاویه، مکانی بوده است که همواره مشایخ و استادان طرق صوفیه، احادیث و روایات را قرائت و شرح و تفسیر، می‌کردند. این پدیده، یعنی وجود ریشه‌های عمیق تصوف در مغرب اقصی پس از فتوحات اسلامی و استقرار اولین دولت مرکزی با ثبات، سلسلهٔ ادریسیان، به چشم می‌خورد. تثبیت مذهب مالکی، به عنوان یگانه مذهب رسمی در آن سرزمین، موجب شد که کتاب الموطأ اثر امام مالک، اصلی‌ترین و معتبرترین مرجع نزد محدثان مغربی باشد که همواره در مدارس، زوایا و محافل علمی، به شرح و تفسیر و تحشیه آن می‌پرداختند. مهم‌ترین مراکز تعلیمی و تربیتی عبارت بودند از: جامع قرّوبین در فاس، زاویهٔ دلائیه در تادله؛ زاویهٔ ناصریه در تامکروت؛ زاویهٔ فاسیه؛ زاویه عیاشیه؛ و دارالمرابطین.

محدثان و مشایخ بزرگ حدیث در این سرزمین (از دوران اولین دولت مستقل پس از فتح اسلامی، تا دورهٔ معاصر) را می‌توان به شرح زیر برشمرد:
عصر ادریسیان: ابن سعاده الفاسی، دراس بن اسماعیل، محمد بن سعید القیسی و یحیی بن یحیی اللیثی الطنجی البربری.
عصر مرابطین: ابومحمد و اجاج بن زلو اللمطی، عبدالله بن یاسین و میمون بن یاسین.

عصر موحدین: محمد بن تومرت و ابن القطان.

عصر مرینی و سعدیان: ابوالقاسم عبدالعزیز العبدی، عبدالمهیمین الحضرمی، محمد بن عبدالملک المراكشی، ابن رشیدالفهری، ابن الصباغ الکناسی، محمد بن احمد المواق، ابوعبدالله محمد بن احمد بن غازی

پس از تثبیت اسلام در غرب اسلامی، یعنی شمال آفریقا از مصر تا صحرای غربی، به علت موقعیت جغرافیایی ویژهٔ مغرب اقصی یا کشور مغرب کنونی، این سرزمین به کانون توجهات در آن منطقه بدل شد. این موقعیت از آن ناشی می‌شد که این سرزمین، گذرگاه فتح قلمرو جدید، اندلس، محسوب می‌شد؛ سرزمینی که مسلمانان، قریب به هشت سده بر آن حکم راندند.

پس از استقرار اوضاع و تثبیت امنیت در مغرب اقصی، به تدریج ابعاد علمی و فرهنگی اسلام رو به گسترش نهاد. با تأسیس مدارس و مراکز علمی و اهتمام به تعلیم و تربیت مبلغان و آشنا ساختن تازه مسلمانان با اسلام، موجی از توجه و گرایش به علوم دینی در میان تمامی اقشار جامعه پدید آمد. کثرت شگفت آور مساجد، زائویه‌ها، خانقاه‌ها، مزارهای علما، رباط‌ها و مدارس مختلف، خود گواه رونق شگرف اهتمام به ابعاد علمی و فرهنگی اسلام در آن خطه است.

تثبیت مذهب مالکی به عنوان آیین منحصر به فرد آن دیار، زمینهٔ گرایش به دانش حدیث و شکوفایی آن را در مغرب فراهم آورد و کار محدثان و مشایخ حدیث بالا گرفت؛ مجموعه‌ها و دایرة المعارف‌های حدیثی تألیف شد؛ ابعاد و جنبه‌های گوناگون احادیث، کاویده شد و به تدریج، مکتب و سبک حدیثی ویژه‌ای پدید آمد که از آن به «مکتب مغرب» یاد می‌کنند.

حدیث و محدثان در مغرب دور

اهتمام به دانش حدیث و شکوفایی آن، از جمله ویژگی‌های برجسته اندلس اسلامی است. اول کسی که دانش حدیث را وارد این سرزمین ساخت، صعصعة بن سلام شامی بود که پس از مدتی درنگ در اندلس به قیروان کوچید و سرانجام در مغرب اقصی در منطقهٔ فاس رحل اقامت افکند. از سوی دیگر، ارتباط مستمر علمی بین غرب اسلامی و شرق در زمینه‌های مختلف، همواره وجود داشته است. خصوصاً در موضوع حدیث که گاهی به صورت

۳. احکام اسیران در اسلام و مقایسه آن با قانون بین الملل عمومی.
۴. کتاب «ناسخ و منسوخ در قرآن»، از ابوبکر ابن العربی المعافری.
۵. رساله «قضای عمر بن خطاب».
۶. مفهوم عرف در مذهب مالکی از دیدگاه علمای مغرب.
۷. رساله «قواعد فقه» از قاضی الجماعه ابو عبدالله محمد بن احمد المقرئ.
۸. مکتب امام بخاری در مغرب.
۹. شیوه نقد متن از دیدگاه محدثان.
۱۰. کتاب «فتح المجید بکفایه المرید».
۱۱. دانش علل الحدیث در مغرب.
۱۲. راه و روش سرمایه گذاری از دیدگاه فقه اسلامی.
۱۳. زندگی و آثار ابوالفتح الیعمری و پژوهشی در پاسخ های او.
۱۴. میزان تاثیر فقه اسلامی بر قوانین الزامات و عقود در مغرب.
۱۵. نگاشته ها و نویسندگان مغربی در موضوع سیره نبوی.
۱۶. رساله «التعدیل و التجریح» از ابوالولید سلیمان بن خلف بن ایوب الباجی.
۱۷. تاثیر اختلافات لغوی در اختلافات فقهی فقها.
۱۸. احسان ضروری در اسلام و مصادیق آن در مغرب.
۱۹. رساله «المنیه» از شیخ ابو عمرو الدانی.
۲۰. رعایت مصلحت در اصول قانون گذاری از دیدگاه فقهای مغرب.
۲۱. ابن قدامه مقدسی و رویکرد فقهی وی.
۲۲. اعجاز در نظم قرآن و تأثیر آن بر پژوهش های قرآنی.
۲۳. نقش «جامعه القرویین» در نهضت اصلاح طلبی و آزادی خواهی قرن بیستم.
۲۴. نهضت علمی فرهنگی در شهر تطوان در دوران تحت الحمایگی

العثمانی المکناسی، ابو محمد عبدالله العبدوسی (مفتی فاس) و ابو محمد عبدالله بن طاهر الحسنی.
عصر علویان: شیخ التاودی ابن سوده، سیدی ادیس العراقی، عبدالقادر بوخریص، ابو شعیب الدکالی، سیدی ابن المدنی، محمد بن العربی العلوی، علال الفاسی و العلامة محمد السائح.

سنت اهتمام به دانش حدیث و گرمی داشت دانشوران این علم در دوران معاصر نیز ادامه یافته است. از جمله این اقدامات تأسیس موسسه علمی - آموزشی «دار الحدیث الحسنیه» است که در یازدهم جمادی الاول ۱۳۸۸ / ششم آگوست ۱۹۶۸، آغاز به کار کرد و هدف از تأسیس آن اهتمام به علوم حدیثی و تربیت دانشورانی است که استمرار بخش سیره و سلوک علمی محدثان و عالمان بزرگ اسلامی مغرب باشند. در فرمان پادشاهی که در روز تأسیس این مؤسسه صادر شد، اهداف و اصول کلی و چارچوب فعالیتها و نحوه ارتباط و روابط سازمانی، اداری و آموزشی آن، معین گردید. این مؤسسه، در مقطع کارشناسی ارشد و دکتری در دو رشته دانشجو می پذیرد: علوم قرآن و علوم حدیث؛ و فقه، اصول فقه و اصول دین. سیاهه ای که به نظر گرامی خوانندگان می رسد فهرستی است از عناوین رساله های پذیرفته شده در این موسسه و می تواند نمایانگر فعالیت های یکی از مراکزی باشد که در حوزه دین و دین پژوهی فعالیت می کند.

عناوین رساله های پذیرفته شده مقطع دکتری در دار الحدیث حسنی* از ۱۹۷۸ تا ۱۹۹۹ م.

۱. امام ابو عبدالرحمان بقی بن مخلد، شیخ حافظان در اندلس.
۲. رساله «اعمال روز و شب» از نسایی «متوفی ۳۰۳ ق».

(۱۹۱۲-۱۹۵۶م).

۵۴. اسناد و مدارک فقهی در دادگستری مغرب.
 ۵۵. گواهی شهود در قضاوت اسلامی (پژوهشی تاریخی - فقهی).

عناوین رساله‌های پذیرفته شده مقطع کارشناسی

ارشد در دارالحدیث حسنی

از سال ۱۹۷۰ تا ۱۹۹۹م

۱. حسبه در اسلام.
۲. الواح جزوله و قانونگذاری اسلامی.
۳. مبانی مسیحیت از دیدگاه قرآن کریم.
۴. حقوق فردی از دیدگاه شریعت و قانون.
۵. پژوهشی در کتاب نیل النجاح علی غره الصبح از عبدالله العلوی الشنقیطی.
۷. علل اختلاف در میان پیشوایان مذاهب چهارگانه.
۸. ابعاد علمی و تیشیری شرق شناسی.
۹. جرح و تعدیل در مکتب حدیثی مغرب.
۱۰. پژوهشی تطبیقی در وسائل اندازه‌گیری در فقه و قانون.
۱۱. صحایبان شاعر.
۱۲. آیین نبرد در اسلام.
۱۳. تأثیر اجماع در قانونگذاری اسلامی.
۱۴. اسلام و ایدئولوژی‌های معاصر.
۱۵. پژوهشی در احوال و آثار ابو عبدالرحمان بقی بن مَخْلَد القرطبی، شیخ حافظان در اندلس.
۱۶. آرای محدثان درباره حدیث مُرسَل.
۱۷. اجتهادات قضایی معاذ بن جبل.
۱۸. زندگی و اندیشه‌های ابن عرضون الکبیر.
۱۹. پژوهشی در کتاب تحقیق المذهب من أن النبی (ص) کتب از ابو ولید الباجی.
۲۰. پژوهشی در رساله «تقیید وقف القرآن الکریم» از امام الهیبطی.
۲۱. پژوهش و نقدی بر رساله «قانون التاویل» از ابن عربی.
۲۲. موضع یهود در برابر اسلام.
۲۳. شورا در نظام حکومتی اسلام.
۲۴. زندگی و آرای امام ابو عبدالله محمد بن احمد المسناوی.
۲۵. پژوهشی در کتاب ایضاح المسالک الی قواعد الامام مالک از ابوالعباس احمد بن یحیی الونشیریسی.
۲۶. احوال و آثار قاضی عیاض.
۲۷. آرای فقهی عبدالله بن عمر در معاملات.
۲۸. پژوهشی انتقادی بر رساله «الفوائد الجمیله عن الایات الجلیله» از ابوالحسین بن علی بن طلحه الرجرجانی الشوشاوی.

۲۵. پژوهشی در کتاب «المحصول فی علم الاصول».
۲۶. مکتب امام حافظ ابن عمر بن عبدالبرّ در حدیث و فقه و نقش آن در تثبیت مذهب مالک در مغرب.
۲۷. مختصر تفسیر یحیی بن سلام، از ابو عبدالله محمود بن ابی زمنین.
۲۸. پژوهشی در نظریه عقد در فقه اسلامی، از خلال عقد البیع.
۲۹. حقوق معلولان از دیدگاه شریعت و حقوق.
۳۰. مفهوم و مصداق افتا.
۳۱. فقه فقیهان هفتگانه و آثار آن در مذهب امام مالک.
۳۲. فقه مسائل مستحدثه (مسائل و شخصیت‌هایی از قرن نهم تا پایان قرن چهاردهم هجری).
۳۳. مبدأ مساوات و اوضاع اقتصادی - اجتماعی در دوران پیامبر و سه فقیه برجسته آن دوران.
۳۴. قرائت نافع از ورش نزد مغربیان.
۳۵. نقش وقف در اوضاع فرهنگی مغرب در دوران علویان.
۳۶. اوضاع اجتماعی شهر فاس در قرن دوازدهم هجری به روایت حواله اسماعیلیه.
۳۷. الجعبری و شیوه او در «کنز المعانی».
۳۸. کیفرهای مالی در فقه اسلامی و اجرای آن در مغرب.
۳۹. تأثیر ابو حامد غزالی بر علم اصول مذهب مالکی در مغرب.
۴۰. حکمت تشابه داستان‌های پیامبران در قرآن.
۴۱. آرای فقهی در تفسیر ابن کمال پاشا.
۴۲. اندیشه‌های اصلاحی شیخ احمد زروق (درنگی در کتاب «عده المرید الصادق»).
۴۳. شواهد تفسیری ابن عباس در «مسائل ابن الأزرق».
۴۴. روش فقهی باب «عبادات» از خلال کتاب‌های احکام تا پایان قرن ششم هجری.
۴۵. مبانی اندیشه وکالت در قضاوت اسلامی از بُعد قانونگذاری و تشکیلاتی.
۴۶. مقاصد شریعت و تأثیر آن در فقه اسلامی (ابعاد نظری و عملی مذهب مالکی).
۴۷. مکتب حدیثی شام در قرن هشتم هجری.
۴۸. مفهوم و مصداق حکمت از دیدگاه امام شاطبی.
۴۹. مکتب عقیدتی اندلس و مغرب در قرن پنجم و ششم هجری.
۵۰. اصول و ضوابط مصرف در فقه اسلامی.
۵۱. زندگی و اندیشه‌های عبدالله بن فودی (پژوهشی در جزء اول «کفایة ضعفاء السودان فی بیان تفسیر القرآن»).
۵۳. پژوهش‌های مستشرقان فرانسوی درباره سیره نبوی (نمونه: روزه بلاشر)

۲۹. پژوهشی در رساله «مسائل أبي الوليد ابن رشد (الجد)».
۳۰. راه و روش دعوت به خدا.
۳۱. موسی (ع) بین قرآن و بهتان.
۳۲. پژوهشی در کتاب البوضع الجدید لفن المخارج و الصفات مع ما والاه من فنی الفواصل و التجويد.
۳۳. یحیی بن یحیی الیثی و گزارش او از کتاب الموطأ.
۳۴. رویکرد تفسیری امام شافعی در کتابهای الأم و الأحکام.
۳۵. پژوهشی در تفسیر منسوب به ابن عربی.
۳۶. پژوهشی انتقادی در رساله «الحلال و الحرام» از ابوالفضل راشدین ابی راشد الولیدی.
۳۷. تصویرگری از دیدگاه شریعت و قانون.
۳۸. پژوهشی در نامه پیامبر (ص) به اهل مدینه.
۳۹. احوال، آثار و رویکرد تفسیر ابوالحسن الحرالی المراكشی.
۴۰. اجتهاد و مقتضیات عصر.
۴۱. تأثیر اختلاف قرائات در تفسیر و استنباط احکام.
۴۲. تحقیق در احوال و آرای امام ابو عمر یوسف بن عبدالبر النمری.
۴۳. امثال در قرآن کریم.
۴۴. نهضت فکری در شهر شفشاون در قرن دهم هجری.
۴۵. مظاهر اهتمام به دانش حدیث در عصر یعقوب المنصور الموحدی.
۴۶. پژوهشی در کتاب الايضاح لما ... عن الوری فی قرائه عالم ام القری از ابوزید عبدالرحمان ابن القاضی.
۴۷. تأثیر سکولاریزم بر اوضاع اسلامی ترکیه.
۴۸. تحقیقی در نظریه «الاخذ بما جرى به العمل» در مذهب مالکی.
۴۹. اعجاز قرآن در کتاب الايضاح از قاضی عبدالجبار.
۵۰. اصلاحات ارضی از دیدگاه فقه اسلامی و مصادیق آن در کشور مغرب.
۵۱. حدیث «صحيح» از دیدگاه دانشمندان اسلامی.
۵۲. نهضت علمی در شهر سبته در قرن هفتم هجری.
۵۳. پژوهشی در کتاب شرح فصول الاحکام و بیان ما مضی علیه العمل عند الفقهاء از ابوالولید سلیمان بن خلف الباجی.
۵۴. مذهب مالکی در نیجریه.
۵۵. احکام نایبانیان در فقه اسلامی.
۵۶. پژوهشی در کتاب البرهان فی ترتیب سور القرآن از ابوجعفر احمد بن ابراهیم بن زبیر.
۵۷. مکتب حجاز و عراق در روایت حدیث.
۵۸. پژوهشی در کتاب ارشاد اللیب الی مقاصد حدیث الحیب از ابن غازی.
۵۹. خشونت در اعمال حق از دیدگاه مذهب مالکی و قوانین مغرب.
۶۰. نهضت متلفیه در شرق و غرب اسلامی و نقش آن در جنبش آزادی و اصلاح.
۶۱. مفهوم و مصداق عموم و خصوص در علم اصول.
۶۲. مالکیت و مصادیق آن در مغرب از منظر کتاب النوازل الجدیدة الکبری.
۶۳. احوال و آثار ابوالولید ابن الفرّسی.
۶۴. توثیق قرآن کریم.
۶۵. رابطه بین تصویرت و امام غزالی و تأثیر آن بر تحولات نهضت اشاعره در مغرب.
۶۶. تحقیق در کتاب فضائل القرآن و معالمه و آدابه از ابوعبید القاسم بن سلام.
۶۷. پژوهشی در کتاب الاموال از ابوجعفر أحمد بن نصر الداوودی.
۶۸. تأثیر روایات عبدالله بن وهب در فقه مالکی.
۶۹. پژوهشی در رساله «التمکین من أدله منظومه المرشد المعین» از ابو محمد بن عبدالواحد بن عاشر الاندلسی.
۷۰. تفاسیر روایی از دوره بعثت نبوی تا عصر ابن جریر طبری.
۷۱. احوال و آثار سحنون القيروانی.
۷۲. مبانی قضاوت از دیدگاه عمر بن خطاب و نقش آن در قضاوت اسلامی.
۷۳. فتوای فقهی در مغرب از نیمه دوم قرن دهم تا پایان قرن دوازدهم.
۷۴. اجتهاد فقهی در نزد امام مالک (نظریه و روش).
۷۵. نقد و تحلیل کتاب از آله الدلسه عن وجه الجلسه از محمد بن احمد التماق.
۷۶. أم سلمه، أم المؤمنین.
۷۷. حواله های وقفی و نقش آن در حفظ موقوفات در مغرب.
۷۸. نقش مذهب مالکی در روابط میان دولت های مالی و مغرب.
۷۹. پژوهشی در کتاب الفجر الساطع و الضیاء اللامع فی شرح الدرر اللوامع از عبدالرحمان ابن القاضی.
۸۰. سیری در اندیشه های عربی المساری، فقیه و ادیب بلند پایه.
۸۱. مجاهدت علمای غنایی در نشر و گسترش اسلام در افریقا.
۸۲. نقد و تحلیل بر رساله «نفس الصباح فی غریب القرآن و ناسخه و منسوخه» از ابوجعفر احمد بن عبدالصمد الانصاری الخرزجی.
۸۳. اصطلاحات و علل اختلاف فقهی در مذهب مالکی.
۸۴. پژوهشی در کتاب انشاد الشرید من ضوال القصید از ابو عبدالله محمد بن غازی.
۸۵. پژوهشی در آرا و عقاید حسن الیوسی.
۸۶. حقوق کارگر در فقه اسلامی و قوانین مغرب.
۸۷. نقد و تحلیل رساله «شرح التصیده الشقر الطیسیه» از ابوشامه

دمشقی.

۸۸. کار و کارگر در کتاب و سنت.

۸۹. قواعد اصولی امام شاطبی در کتاب الموافقات.

۹۰. سازمان کنفرانس اسلامی؛ اهداف و عملکرد.

۹۱. پژوهشی در کتاب التعریف و الاعلام بما اُبهِم فی القرآن من

الأسماء و الاعلام از امام سهیلی.

۹۲. استنباط حکم در هنگام تعارض ادله از منظر علمای علم اصول.

۹۳. نقد و تحلیل رساله «مقاله ائمه الاعلام فی تخفیف الهمز لحمزه

و هشام» از ابوقاضی.

۹۴. احوال و اندیشه‌های ابواسحاق شاطبی.

۹۵. احوال و آثار خلف بن عبدالملک بن بشکوال، شیخ محدثان مغرب

در قرن ششم.

۹۶. پژوهشی در رساله «أجلی مساند علی الرحمن فی أعلى أسانید علی

بن سلیمان» از علی بن سلیمان دمنانی.

۹۷. نقد و تحلیل رساله «ارشاد المنتسب الی فهم معونه المکتسب و

بغیه التاجر المکتسب» از ابو سالم عیاشی.

۹۸. نقش عالمان و صوفیان در نبرد وادی المخازن.

۹۹. نهضت فقهی در دوران سلطان محمد بن عبدالله علوی.

۱۰۰. نقد و تحلیل کتاب الواضحه از عبدالملک بن حبیب.

۱۰۱. محافل علمی در عصر علویان.

۱۰۲. خطای پزشکان از دیدگاه شریعت و قانون.

۱۰۳. پژوهشی در کتاب «تحصیل المنافع من کتاب الدرر اللوامع» از

ابوزکریا یحیی بن سعید الکریمی الجزولی.

۱۰۴. تحلیلی بر رویکرد ابن مرزوق در افتا و استنباط.

۱۰۵. تأثیر عبدالملک بن حبیب بر فقه مالکی.

۱۰۶. عنصر مصلحت در شریعت اسلامی.

۱۰۷. نقد و تحلیل رساله «الأجوبه الواضحه عن الأسئلة الفاضحه لمن

یدعی الاجتهاد ناصحه» از محمد یحیی الولاتی.

۱۰۸. زمینه‌های فکری و زبانی اصطلاحات اصولی.

۱۰۹. رویکرد فقهی - حدیثی امام بخاری.

۱۱۰. فقه اسلامی و دستاوردهای نوین پزشکی.

۱۱۱. تفریق زوجین از سوی دادگاه در فقه مقارن.

۱۱۲. پژوهشی در تفسیر العقل السلیم الی مزایا کتاب الکریم از

ابوالسعود.

۱۱۳. احوال و آثار احمد سلیمان الجزولی الرسمى.

۱۱۴. نقد و تحلیل رساله «المنهج الفائق و المنهل الرائق و المعنی

اللائق» از ابوالعباس احمد الونشیری.

۱۱۵. پژوهشی در کتاب منیة السائل و خلاصه الشمائل از ابو عبدالله

محمد عبدالحی الکتانی.

۱۱۶. تصحیح کتاب: فتح الملک الناصر فی اجازات مرویات بنی ناصر

از محمد المکی بن موسی الناصری.

۱۱۷. نقش و تلاش امام ابوبکر ابهری در فقه مالکی.

۱۱۸. دانش اصول فقه در دوره مرابطن.

۱۱۹. مسائل مستحدثه از منظر علی بن عبدالسلام تسولی.

۱۲۰. مبحث «شرط» در اصول و مصادیق فقهی آن.

۱۲۱. سیره نگاری پیامبر در غرب اسلامی در قرن پنجم و ششم هجری.

۱۲۲. تصحیح کتاب المسایره فی العقائد المنجیه فی الاخره از امام

کمال بن همام.

۱۲۳. مذهب مالکی در مصر.

۱۲۴. احوال و آثار فقهی شیخ محمد بن سوده التاودی.

۱۲۵. احکام عمومی عقد بیع در فقه اسلامی.

۱۲۶. پژوهشی در کتاب اعلام عماره از دکتر عمر الجیدی.

۱۲۷. تصحیح کتاب مورد الصفا فی سیره النبی از مولی عبدالسلام

العلوی.

۱۲۸. پژوهشی در کتاب الغرر السواطع فی تزییل الدرر اللوامع از

زین العابدین بن الحمد الدیمانی.

۱۲۹. تأثیر در اجرای حدود.

عناوین رساله‌های کارشناسی ارشد این مؤسسه که**تاکنون به چاپ رسیده‌اند**

۱. ایضاح المسالک الی قواعد الامام مالک (رباط: ۱۹۸۰م).

۲. اسلام و ایدئولوژی‌های معاصر (تونس: ۱۹۸۱م. چاپ اول، ۱۹۸۴م.

چاپ دوم).

۳. مکتب قرآنی مغرب از دوره فتح اسلامی تا عصر ابن عطیه

(رباط: ۱۹۸۱م. ج ۲)

۴. اوضاع فکری، سیاسی و اجتماعی منطقه شفشاون در قرن دهم

هجری (رباط: ۱۹۸۲م).

۵. شکوفایی دانش حدیث در عصر یعقوب منصور موحدی (رباط

۲، ۱۹۸۲م).

۶. جرح و تعدیل از دیدگاه‌های مختلف اسلامی (رباط: ۱۹۸۲م).

۷. محمد بن وضاح القرطبی، مؤسس مکتب حدیث (رباط: ۱۹۸۳م).

۸. وسائل و ادله اثبات در فقه اسلامی (دارالبیضاء: ۱۹۸۴).

۱۰. اجتهاد در شریعت اسلامی؛ ریشه‌ها، تحولات و تعاریف آن

(رباط: ۱۹۸۴م).

۱۱. اصول و مبانی مسیحیت از دیدگاه قرآن کریم (رباط: ۱۹۸۶م).

۱۲. نهضت علمی شهر «سبته» در قرن هفتم هجری (تطوان: ۱۹۸۶م).
۱۳. احوال، افکار و آثار ابن عرضون الکبیر (رباط: ۱۹۸۷م).
۱۴. سیری در اندیشه و نهضت علمی سید محمد بن عبدالله العلوی (دارالبیضاء: ۱۹۸۷م).
۱۵. پژوهشی در کتاب «تحریر المقاله فی شرح نظائر الرساله» از امام محمد بن الحطّاب (رباط: ۱۹۸۸م).
۱۶. عامّ و خاص از دیدگاه اصولی (فاس: ۱۹۸۸م).
۱۷. بحث معاملات در فقه ابن عمر (رباط: ۱۹۸۹م).
۱۸. گزارشی از احوال و آرای فقیه ابوعلی الیوسی (رباط: ۱۹۸۹م).
۱۹. پژوهشی در رساله «الفوائد الجملیه علی الایات الجلیله» از حسین بن علی الرجرجی (رباط: ۱۹۸۹م).
۲۰. پژوهشی در رساله «ارشاد اللیب الی مقاصد حدیث الحبیب» از شیخ محمد بن احمد بن غازی (رباط: ۱۹۸۹م).
۲۱. پژوهشی در رساله «الحلال و الحرام» از ابوالفضل راشدین ابی راشد الولیدی (رباط: ۱۹۹۰م).
۲۲. زندقه و زندیقان (أمان، بی تا).
۲۳. احوال، آثار و رویکرد تفسیری امام ابو عمر یوسف بن عبدالبر (رباط: ۱۹۹۰م).
۲۴. تصحیح انتقادی کتاب فصول الأحکام و بیان ما مضی علیه العمل عند الفقهاء، و الحکام از ابوالولید الباجی (رباط: ۱۹۹۰م).
۲۵. پژوهشی در رساله «البرهان فی ترتیب سوره القرآن» از ابو جعفر ابن الزبیر (رباط: ۱۹۹۰م).
۲۶. مراکز حدیثی در جهان اسلام (اکادیر: ۱۹۹۰م).
۲۷. خشونت در اجرای حق از دیدگاه مذهب مالکی و قوانین مغرب (مراکش: ۱۹۹۲م).
۲۸. تصویری گری در شرع و قانون (رباط: ۱۹۹۴م).
۲۹. پژوهش انتقادی رساله «فضائل القرآن و معالمه و آدابه»، از ابو عبید قاسم بن سلام (رباط: ۱۹۹۵م).
۳۰. سیری در احوال، مشایخ و روایات ابوالولید بن الفرّضی القرطبی و تصحیح کتاب الألقاب (رباط: ۱۹۹۵م، ج ۲).
- عناوین رساله‌های دکتری این مؤسسه که تاکنون به چاپ رسیده‌اند**
۱. مکتب امام بخاری در مغرب (بیروت: بی تا، ج ۲).
۲. رویکرد «نقدمتن» از دیدگاه محدثان (بیروت: ۱۹۸۳م).
۳. عرف و عمل در مذهب مالکی و مفهوم آن از دیدگاه علمای مغرب
- (رباط: ۱۹۸۴م).
۴. تصحیح انتقادی رساله «عمل الیوم و اللیله»، از امام نسایی (بیروت: ۱۹۸۵م، چاپ دوم).
۵. احکام اسیران در اسلام و مقایسه آن با قوانین بین‌المللی (رباط: ۱۹۸۵م).
۶. پژوهش انتقادی کتاب الناسخ و المنسوخ فی القرآن الکریم از قاضی ابوبکر بن العربی المعافری (رباط: ۱۹۸۸م، ج ۲).
۷. احوال و آثار امام ابو عبدالرحمان یقّی بن متّخلّد (رباط: ۱۹۸۸م).
۸. احسان الزامی در اسلام و مصادیق آن در مغرب (رباط: ۱۹۹۰م).
۹. احوال و آثار ابوالفتح الیعمری و درنگی در پاسخ‌های وی (رباط: ۱۹۹۰م، ج ۲).
۱۰. نگاشته‌ها و نویسندگان مغربی در باب سیره رسول خدا (رباط: ۱۹۹۰، ج ۲).
۱۱. شیوه‌های سرمایه‌گذاری از دیدگاه فقه اسلامی (دارالبیضاء: ۱۹۹۲م، ج ۳).
۱۲. پژوهشی در کتاب الأحکام از ابوالحسن ابن القطّان الفاسی و درنگی در علم علل الحدیث (رباط: ۱۹۹۵، ج ۲).
- پی‌نوشت‌ها:**
۱. شیخ ابوبکر بن محمد الدلائی، آن را تأسیس کرد. این زاویه، بعدها به مرکز علمی پر رونقی بدل گردید که از تمامی مناطق مغرب، آهنگ آن می‌کردند و از حیث اعتبار منزلت علمی، هم‌تراز قرویین محسوب می‌شد. عالمان بسیار، از جمله محدثان بزرگی چون ابوعلی الحسن الیوسی (م ۱۰۰۲ق) و احمد المقری و العربی الفاسی، از دانش آموختگان این زاویه‌اند.
۲. شیخ عمر الانصاری، در سال ۹۸۳ هجری آن را بنیان نهاد. در دوره زعامت محمد بن ناصر الدرعی پژوهش‌های حدیثی رونق بسیار یافت و عالمان بسیاری در این رشته علمی، پرورش یافتند و آثار ارزشمندی آفریدند. از جمله این دانشوران‌اند: عبدالمالک التجموعی، محمد بن احمد الهلالی و محمد بن سلیمان الرودانی.
۳. شیخ ابوالمحاسن سیدی یوسف الفاسی (م ۱۰۱۳ ق) آن را بنیان نهاد. این زاویه، از همان روز نخست به دانش حدیث، اهتمامی خاص داشت و بسیاری از محدثان را در دامان خود پروراند.
۴. برگرفته از کتاب: معجم المحدثین بالمغرب الاقصی، تصحیح: عبدالعزیز بن عبدالله، مغرب: المطبعة المحمدیة، بی تا: چاپ اول، ص ۶.
۵. عصر علویان از قرن هفدهم میلادی آغاز شده و تاکنون ادامه دارد.

* عناوین ترجمه شده مقالات از کتاب دلیل دارالحدیث الحسینیه، الرواة ۱۹۹۸ م اخذ شده که در کتابخانه آیت‌الله مرعشی موجود است.